

CONFINTEA VI
Regionalna pripremna konferencija za Evropu,
Severnu Ameriku i Izrael

3-5. decembra 2008, Budimpešta, Mađarska

Rezime izveštaja

OBRAZOVANJE I UČENJE ODRASLIH U UNESCO REGIONU EVROPE, SEVERNE AMERIKE I IZRAELA

Helen Keogh

Uvod

Ovaj regionalni izveštaj daje pregled razvoja obrazovanja i učenja odraslih u UNESCO regionu koji obuhvata zemlje Evrope, Severne Amerike i Izraela, a njegov cilj je da doprinese Svetskom izveštaju o obrazovanju i učenju odraslih (Global Report on Adult Learning and Education – GRALE) za konferenciju CONFINTEA VI 2009. godine. Hamburška deklaracija sa konferencije CONFINTEA V definiše obrazovanje odraslih na sledeći način:

Obrazovanje odraslih obuhvata celokupni proces formalnog i neformalnog učenja u kojem osobe koje se smatraju odraslima od strane društva kome pripadaju razvijaju sposobnosti, obogaćuju svoja znanja, poboljšavaju svoje tehnike ili profesionalne kvalifikacije ili ih usmeravaju u drugom pravcu kako bi odgovorili na sopstvene potrebe i potrebe svog društva. Učenje odraslih obuhvata formalno i stručno obrazovanje, neformalno učenje, kao i spektar informalnog, slučajnog učenja koje se može odvijati u jednom multikulturalnom društvu koje uči i u kome su prepoznati pristupi zasnovani na teoriji i praksi (UNESCO Institut za obrazovanje 1997a).

Obrazovanje i učenje odraslih karakteriše njegova heterogenost. Ono pokriva širok dijapazon usluga, uključujući raznovrsnost struktura, prioriteta, ciljeva, pružalaca usluga, sadržaja učenja, načina organizacije, trajanja i ishoda učenja.

Nacionalni izveštaji, a time i ovaj izveštaj, koncentrisani su uglavnom na obrazovanje i učenje odraslih kao organizovani proces učenja i podučavanja u formalnom i neformalnom okruženju. Dok se ovaj izveštaj dotiče različitih kategorija obrazovanja i učenja odraslih, jasno je da se u realnom okruženju iskustva u učenju odraslih sve više preklapaju, a razlike postaju sve manje jasne. Kada uče, odrasli ne obraćaju pažnju na tanane administrativne ili druge razlike. Nije nužno da se njihovi ciljevi poklapaju sa ciljevima onih koji obrazovanje finansiraju ili pružaju, pa odrasli često postižu neplanirane ili neočekivane ishode i uspešno primenjuju naučeno. Štaviše, važna karakteristika društva znanja, koje se sve više razvija, upravo je povezanost sa svim aspektima učenja koje se odvija kod pojedinaca, preduzeća, zajednica i regiona.

Poznato je da su sistemi obrazovanja i obuke u regionu ukorenjeni u veoma različite tradicije, ali ovaj izveštaj koristi široki pristup kako bi opisao systemske karakteristike i trendove obrazovanja i učenja odraslih u nekoliko dimenzija: politika učenja i obrazovanja odraslih, legislativa i upravljanje, finansiranje, okvir za provajdere, mogućnosti za učenje, ishodi učenja i njihovo prepoznavanje, kvalitet i istraživanje obrazovanja i učenja odraslih.

Evropska unija, kao nadnacionalno telo, ključni je igrač u razvoju obrazovanja i učenja odraslih u mnogim zemljama ovog UNESCO regiona i to kroz politiku doživotnog učenja, ciljeva i smernica Lisabonske deklaracije, a na način opisan u programu *Obrazovanje i obuka 2010*. Evropsku uniju čini 27 zemalja. Island i Norveška usko saraduju sa EU u programu *Obrazovanje i obuka 2010* i *Programu za doživotno učenje*; Švajcarska učestvuje u procesima EU vezanim za Bolonjsku deklaraciju (visoko obrazovanje) i Kopenhašku deklaraciju (stručno obrazovanje i obuka), kao i u programu *Doživotno učenje*; sedam država (Turska i države Jugoistočne Evrope) koje imaju status potencijalnih kandidata za članstvo u EU nastoje da usklade svoju politiku i praksu sa praksom Evropske unije. Izrael, Gruzija i pet država Nezavisnih država Komonvelta (CIS) učestvuju u *Programu evropske politike prema susednim zemljama* (ENP), koji podržava razvoj ljudskih resursa, a Ruska Federacija ima posebno Strateško partnerstvo sa Unijom u oblasti razvoja ljudskih resursa. U okviru politike proširenja EU, Evropska fondacija za obuku (ETF) podržava zemlje u tranziciji kako bi pokrenule potencijal svojih ljudskih resursa, a u cilju povećanja prosperiteta, podrške održivom razvoju i promocije socijalne inkluzije. Na

taj način, mehanizmi kao što su prepristupni fondovi i ENP predstavljaju put za prenošenje politike i prakse EU u oblasti doživotnog učenja.

Ovaj regionalni izveštaj je sastavljen iz materijala 31 nacionalnog izveštaja, koji predstavljaju glavni izvor informacija, mada ti izveštaji imaju i određena ograničenja.

- Pre svega, zemlje su znatno više opisale trenutno stanje u obrazovanju i učenju odraslih u 2008. godini nego njegov razvoj od 1997.
- Sama terminologija i područje obrazovanja i učenja odraslih predstavljaju izazov za pojedine zemlje.
- Iz istorijskih, političkih i obrazovnih razloga, kao i zbog razlike u raspoloživim resursima, mogućnosti za finansiranje obrazovanja i učenja odraslih iz javnih fondova u nekim zemljama su veoma male, pa je fokus na bazičnoj stručnoj obuci (IVT) i na programima „druge šanse“ za one koji napuštaju školu pre vremena.
- Veliki broj izveštaja pružio je ograničenu količinu informacija ili nije pružio nikakve informacije o neformalnom obrazovanju i učenju odraslih. Obrazovanje i učenje odraslih u tercijalnom sektoru ima ograničenu pokrivenost, a informalno učenje se jedva pominje.
- Najzad, različiti parametri i različite interpretacije o tome šta sve čini obrazovanje i učenje odraslih postavili su i izazove statističke prirode. Stoga, ovaj izveštaj počiva na usaglašenim međunarodnim statističkim podacima kako bi se predstavio obim i razvijenost obrazovanja i učenja odraslih u regionu.

Kontekst

U UNESCO regionu Evrope, Severne Amerike i Izraela, doživotno učenje, uključujući i obrazovanje i učenje odraslih, smatra se ključnim odgovorom na ekonomske, društvene, ekološke i druge izazove. Širi kontekst obrazovanja i učenja odraslih i zahtevi koji se pred njega postavljaju variraju širom regiona.

Razvijenije industrijske zemlje između ostalog ističu:

- potrebu za povećanjem produktivnosti i konkurencije u situaciji globalizacije proizvodnje i komunikacionih procesa;
- drugačiju organizaciju;
- tehnološke inovacije;
- sektorske promene;
- stariju populaciju;

- nedostatak radne snage i veština, nizak nivo veština miliona radnika i veštine koje ne odgovaraju potrebama;
- potrebu da se održi društvena kohezija i demokratske institucije, suočene sa oslabljenom sistemom socijalnog osiguranja i društvene fragmentacije;
- povećanje jaza između onih koji zarađuju mnogo i onih koji zarađuju malo;
- porast imigracije;
- potrebu za održivim razvojem i
- očuvanje prirodnih resursa.

Zemlje u tranziciji i zemlje u razvoju ističu:

- skorašnje političke i građanske napore usmerene na nestabilnosti koje još uvek postoje u ovim zemljama;
- „razbijena“ društva, oslabljenu infrastrukturu i siromaštvo;
- izazove uspostavljanja demokratskih institucija i prakse;
- potrebe za izgradnjom institucionalnih i pravnih okvira;
- izazove prelaska na tržišnu ekonomiju;
- potrebe da se osnaži privatni sektor i postigne visok nivo makroekonomske stabilnosti i održivog razvoja;
- nerazvijeno tržište rada;
- visok nivo nezaposlenosti/dugoročna nezaposlenost, nizak obrazovni nivo i nivo veština radne snage;
- nedostatak radne snage/„odliv mozgova“;
- populaciju koja stari i
- potrebu za uspostavljanjem adekvatnih sistema socijalne i zdravstvene zaštite.

Situacija u obrazovanju i učenju odraslih u 2008. godini

Opšti ciljevi i pravac politike obrazovanja i učenja odraslih u zemljama regiona pokazuju sličnosti u širem smislu, dok se značajne razlike mogu videti u prioritetima i pristupu, metodima i instrumentima kojima se stiže do ciljeva. Politika i praksa obrazovanja i učenja odraslih pre svega su nacionalnog karaktera, pa širok dijapazon faktora doprinosi uslovima za obrazovanje i učenje odraslih u svakoj zemlji:

- prevladavajuća socijalno-politička kultura koja se sastoji od verovanja i vrednosti vezanih za važnu ulogu države, a posebno kada je reč o obrazovanju i obuci;
- preovlađujući pogledi na funkciju obrazovanja i obuke – u ovom slučaju obrazovanja i učenja odraslih – u vezi sa socijalnim, kulturnim, političkim i ekonomskim ciljevima i prioritetima države;
- dominantni pogledi na balans moći, ulogu i aktivnosti tri glavne društvene institucije – države, tržišta i civilnog društva;
- sistemi upravljanja u oblasti obrazovanja i učenja odraslih u praksi, uključujući ulogu socijalnih partnera i
- nivo ekonomskog razvoja i nivo investicije u obrazovanje i obuke.

Jedanaest godina posle CONFINTEA V, sporan je obim u kome su ispoštovane tada preuzete obaveze. Deklaracija iz Sofije iz 2002. godine napominje da „mnoge zemlje (u regionu) nemaju politiku, okvir i strukturu koja je potrebna kako bi se unapredilo obrazovanje odraslih. Ti zahtevi uključuju novo zakonodavstvo, adekvatnu finansijsku podršku, odgovarajuće institucionalne strukture, efikasne administrativne sisteme, kvalitetne okvire i uslove koji su neophodni kako bi se podržala efikasna partnerstva i lobiranje“ (Medel-Añonuevo, 2003). Evropska komisija je u 2006. godini istakla da „učenje odraslih nije uvek dobijalo priznanje koje zaslužuje, u smislu povećanja njegove vidljivosti, stavljanja među prioritetne političke ciljeve i izdvajanja sredstava“ u EU (European Commission, 2006). Te iste godine BUSINESSEUROPE, koji predstavlja zaposlene iz 34 zemlje, pozvao je na zajednički pristup doživotnom učenju i kreiranje politike koja je fokusirana na razvoj kompetencija, kako bi se povećale investicije, naglašavanje specifičnih veština i posebnih ciljnih grupa, partnerski pristup i bolju dostupnost informisanju i vođenju (Higham, 2006). U 2007. godini Komisija je ponovila da učenje odraslih i dalje „zahteva veće priznanje u smislu povećanja vidljivosti, stavljanja među prioritetne političke ciljeve i izdvajanja sredstava“ (European Commission, 2007).

Izazovi sa kojima se suočava EU još su veći u *Jugoistočnoj Evropi, Nezavisnim državama Komonvelta (CIS) i Gruziji*, gde se doživotno učenje u odrasloj dobi – po prvi put posle kolapsa, politički kontrolisanog obrazovanja i učenja odraslih – počelo ponovo pojavljivati na političkoj agendi, i to u formi obuka za stručno osposobljavanje, kako bi se rešila visoka nezaposlenost i niska ekonomska aktivnost. Gorući problemi uključuju status obrazovanja i učenja odraslih, politiku, zakonodavstvo, socijalne partnere i uključivanje civilnog društva; resurse, usklađivanje tržišta rada i stručnog obrazovanja; transparentnost kvalifikacija, veštine zaposlenih, političku nameru da se obrazovanje i

učenje odraslih iskoristi u društvene i kulturne svrhe, kao i „kulturu učenja“ u samoj populaciji. U međuvremenu, *Izrael* ističe potrebu promovisanja adekvatnih formi učenja pismenosti, negovanja razvoja ljudskog kapitala i povećanje interkulturalne solidarnosti, dok *SAD* ističe potrebu za povećanjem investicija u osnovno obrazovanje odraslih i srednjoškolsko obrazovanje.

Pružanje usluga (*provision*) u oblasti obrazovanja i učenja odraslih

Koncept obrazovanja odraslih je formiran na kontinuumu između informalnog, neformalnog i formalnog obrazovanja i zavisi od svrhe, namere, lokacije, vremenskog određenja, strukture, odnosa između profesora i učenika i ishoda. Formalno obrazovanje odraslih najviše je zastupljeno u domenu institucija, ono je organizovano sa namerom, strukturirano (u smislu ciljeva učenja, programa, vremena i/ili podrške) i vodi priznavanju sertifikata i diploma. Neformalno učenje je strukturirano i namerno iz perspektive učenika, ali nije deo formalnog obrazovanja, najčešće se ne odvija u institucijama za obuku i obično ne vodi direktno sertifikaciji. Informalno učenje je rezultat dnevnih životnih aktivnosti vezanih za rad, porodicu ili slobodno vreme. Ono nije strukturirano i najčešće ne dovodi do dobijanja sertifikata. Ono može biti namerno, ali je u većini slučajeva slučajno/nasumično (European Commission 2001). Odnos između ova tri modela je kompleksan i njihove granice su propustljive, sa sve većim „pomeranjem sadržaja“ (Knoll, 2005) između formalnog i neformalnog obrazovanja i učenja odraslih, npr. kada organizatori obrazovanja u lokalnoj zajednici prođu kroz profesionalnu obuku kako bi osigurali javno finansiranje obrazovanja, ili kada pojedinac stiče određenu veštinu kroz formalno obrazovanje i kroz sam posao. Svi izveštaji opisuju formalno učenje, a većina izveštaja pominje neformalno učenje. Veze između dva modela vide se najpre u kontekstu validacije neformalnog učenja u okviru sistema kvalifikacija. Osim kratkih pregleda u javnim kampanjama u oblasti zdravstvene zaštite i zaštite životne sredine, informalno učenje se jedva pominje u izveštajima i nalazi se van regulatornog i statističkog okvira nadležnih državnih institucija u skoro svim zemljama.

U praksi, usluge u oblasti obrazovanja i učenja odraslih (*provision*) strukturirane su u četiri oblasti:

- obrazovanje i učenje odraslih „za drugu šansu“ u cilju dostizanja srednje ili više stručne kvalifikacije;

- stručno obrazovanje i obuka odraslih (VET), uključujući bazično stručno osposobljavanje (IVT) i stručno usavršavanje (CVT);
- liberalno, popularno ili opšte obrazovanje i učenje odraslih kao deo socijalne i kulturne politike i/ili društvenog pokreta;
- tercijalno obrazovanje odraslih koje se sastoji od stručnog usavršavanja na diplomskom nivou, postdiplomskom nivou, a i kao kratkotrajni stručni i/ili specijalizovani kursevi.

Dve krajnosti kontinuumu razvoja obrazovanja i učenja odraslih

Uopšteno govoreći, obrazovanje i učenje odraslih u regionu nalazi se na kontinuumu razvoja između dve krajnosti.

Pozitivni deo kontinuumu

Na kraju jednog dela kontinuumu nalazi se relativno mali broj zemalja koje usvajaju sistemski pristup formalnom i neformalnom obrazovanju i učenju odraslih. Ono predstavlja integralni autonomni sektor u okviru opšteg sistema obrazovanja i obuke i usađeno je u šire društvene, ekonomske, kulturne i političke domene.

Na ovaj način su:

- zakonodavstvo,
- politike; struktura,
- finansiranje,
- podrška i fleksibilnost učenja,
- sistem kvalifikacija sa učenikom u centru,
- inicijalno stručno obrazovanje i profesionalni razvoj zaposlenih i
- praćenje i evaluacija

za primarni, sekundarni i tercijalni obrazovni sektor postavljeni u opšte okvire doživotnog učenja. Razvoj politike i kulture pružanja usluga osnova je jakog trojnog dogovora koja održava aktivno učešće socijalnih partnera u formalnom sistemu. Za razliku od drugih zemalja, nivo participacije u obrazovanju i učenju odraslih je visok, a razlika u nivou učešća odraslih koji će najverovatnije učestvovati i onih koji najverovatnije neće participirati manja je nego u drugim zemljama. U ovom delu kontinuumu, nivo pismenosti odraslih je relativno visok, a oni sa niskim obrazovnim nivoom imaju ustavno pravo

da steknu srednje i više obrazovanje u adekvatnim institucijama koje finansira država. Oni takođe imaju ustavno pravo da dokažu punovažnost svog neformalnog i informalnog učenja u cilju izuzimanja ili priznavanja određenog dela ili celokupne kvalifikacije.

Obrazovanje i učenje odraslih smatra se „javnim dobrom“, odgovornost je države, deo je redistributivnih mera i mera za sprovođenje jednakosti u okviru načela javnih službi; ono predstavlja sistemsku, dogovorenu i regulisanu praksu na radnom mestu i zajednički projekat u okviru civilnog društva, koji doprinosi dostizanju konsenzusa, socijalne kohezije i održanju demokratskih institucija. Država je jasno prepoznala suštinsku vrednost neformalnog obrazovanja i učenja odraslih kao kolektivni i individualni projekat koji gradi mostove između ljudi različitih kultura i vodi ka povećanju društvenog kapitala. Pružaoci usluga u oblasti neformalnog obrazovanja zasnivaju svoje usluge na principu ponuda u okviru dobro razvijene infrastrukture državnih i privatnih institucija. Popularna udruženja i organizacije dobijaju državna sredstva, a zadržavaju svoju nezavisnost u smislu sadržaja učenja i organizacije, ali su odgovorni za trošenje tih sredstava.

Zadaci koji se tiču kvaliteta, praćenja i evaluacije prenose se u domen politike, struktura i mera. Rezultat ovoga je široko integrisani, relativno nevidljiv sistem usluga obrazovanja i učenja odraslih, „bez vidljivih šavova“, koji funkcioniše efikasno u okviru društvenih ciljeva – socijalnih, kulturnih i ekonomskih – i koji je privlačan za odrasle. Značajno je da su, gde je to primenljivo, ove zemlje visoko rangirane po pitanju svih ključnih kriterijuma programa EU *Obrazovanje i obuka 2010*. Međutim, sve države streme ka tome da povećaju kvantitet i kvalitet obrazovanja i učenje odraslih u svim njegovim dimenzijama.

Manje pozitivan kraj kontinuuma

Na drugom kraju kontinuuma nalaze se zemlje kod kojih su, iz ideoloških razloga, zbog nivoa razvoja i/ili resursa, usluge koje pruža obrazovanje i učenje odraslih ograničene i najčešće uslovljene tržištem. Zakonodavstvo, politika i finansijska podrška su raslojene, slabe ili nepostojeće; strukture su fragmentirane. Takva politika obrazovanja i učenja odraslih često se ne razlikuje od politike tržišta rada. Sistemsko uključivanje socijalnih partnera je nepostojeće ili slučajno. Pružaoci usluga su u okviru školskog sistema, neophodno je osavremeniti kurikulum, potrebno je kontinuirano profesionalno usavršavanje za zaposlene u tom sektoru, a veze sa tržištem rada su ograničene. Dokumen-

tovani nivo učešća u obrazovanju i učenju odraslih je nizak. Razlika u nivou participacije između odraslih koji imaju najviše šansi da se uključe i onih koji imaju najmanje šanse da participiraju je visoka. Ne postoji dovoljno investicija zbog pada tržišta, naročito za pripadnike marginalnih grupa, a vlasti ili neće ili ne mogu da preuzmu dodatne akcije.

Obrazovanje i učenje odraslih može zavisiti od privatnog sektora i od civilnog društva, a najzad i od individualne potražnje. Ne postoji bilo kakva javna obaveza kada je u pitanju uloga neformalnog obrazovanja i učenja odraslih u održavanju i/ili kreiranju demokratskih institucija i socijalne kohezije. Fragmentisano civilno društvo poseduje ograničen kapacitet da bi se angažovalo u oblasti obrazovanja i učenja odraslih. Organizacije civilnog društva zavise od limitiranog finansiranja iz različitih izvora, od širokog niza nacionalnih i internacionalnih privatnih, filantropskih fondova i fondova koji zavise od potražnje i često nemaju mogućnost pristupa državnim fondovima.

Pristup takvim fondovima koje obezbeđuje država limitiran je kriterijumima podobnosti koji su kreirani prema onima koji rano napuštaju školu. Ti fondovi se najčešće zasnivaju na školskom modelu i nisu posebno relevantni za potrebe tržišta rada. Ponekad se podržava učenje pismenosti za manjinske etničke i druge grupe. Praćenje i evaluacija su sporadični, a tamo gde postoje, ne moraju pružiti informacije i dokaze za kreiranje politike. Mnoge zemlje sa ovog kraja kontinuumu naglašavaju istorijsko nasleđe i finansijske teškoće pre nego ideološke razloge za svoje ograničene kapacitete podrške obrazovanju i učenju odraslih, dok većina njih teži povećanju kvantiteta obrazovanja i učenja odraslih.

Obrazovanje i učenje odraslih u zemljama sa sredine kontinuumu

Obrazovanje i učenje odraslih u većini zemalja regiona nalazi se duž kontinuumu razvoja politike, zakonodavstva, upravljanja, finansiranja, infrastrukture, participacije, pružanja usluga, prepoznavanja učenja i osiguranja kvaliteta.

U ovim zemljama, široki političko-edukativni podstrek kreće se prema racionalizaciji pružanja usluga, sa uverenjem da će ove mere povećati koordinaciju, kvantitet i odgovornost.

Politika i upravljanje

Uopšteno gledano, zemlje iz sredine kontinuuma donose posebne zakone u oblasti obrazovanja odraslih ili ga tretiraju kao deo šireg zakonodavstva u oblasti obrazovanja i drugih zakona. U cilju rešavanja fragmentacije na vertikalnom i horizontalnom nivou, usvojena su dva vladina pristupa: decentralizacija i koordinacija na nacionalnom i/ili regionalnom nivou ministarstava. Uključivanje socijalnih partnera uglavnom koordinira država i ono je najčešće na dobrovoljnoj osnovi. Uspostavljena su nacionalna i lokalna partnerstva između različitih aktera i njima se svakako teži, ali osim nacionalnih predstavnika asocijacija koje pružaju usluge neformalnog obrazovanja i učenja odraslih, koordinacija i koherentni planovi se ne odnose uvek i na neformalno obrazovanje i učenje odraslih. Ključni izazov u svim zemljama je implementacija politike u cilju razvoja obrazovanja i učenja odraslih. Najvažniji izazov koji se tiče edukatora u obrazovanju odraslih u zemljama na sredini kontinuuma jeste činjenica da, iako ciljevi obrazovanja i učenja odraslih zastupaju ciljeve ekonomskog razvoja i socijalne inkluzije koji su međusobno komplementarni, praksa se primarno rukovodi ekonomskim principima, koji su preovladavali u obrazovanju odraslih i pre nego što je ono definisano kao jedan od prioriteta u ekonomskim programima.

Finansiranje obrazovanja i učenja odraslih

Mnoge zemlje teže da uspostave balans u tome ko plaća, šta plaća, za šta i za koga se plaća u obrazovanju i učenju odraslih. Podaci nisu kompletni, ali je iz nacionalnih izveštaja jasno da finansiranje obrazovanja i učenja odraslih kao državna obaveza i investiranje u ovu oblast variraju od zemlje do zemlje, u zavisnosti od ideologije, državnog uređenja i raspoloživih resursa. Većina država finansira obrazovanje kao „drugu šansu,“ uključujući opismenjavanje i unapređenje veština nezaposlenih kroz različite centralizovane i necentralizovane kanale. U cilju podsticanja pojedinaca da investiraju u sopstveno učenje, pojavljuju se planovi koji su vođeni potražnjom, a koje finansira država, socijalni partneri ili mešoviti fondovi, pri čemu se investicija usmerava direktno ka učeniku umesto ka provajderima usluga, i to pre svega za stručno usavršavanje. U većini zemalja ne postoji egzaktna dokumentacija o javnim državnim investicijama u neformalno obrazovanje i učenje odraslih. Finansiranje iz višestrukih izvora – propisanih zakonom, onih koji nisu obuhvaćeni zakonom, privatnih, filantropskih i izvora koje diktira potražnja, postalo je standard u

neformalnom obrazovanju i učenju odraslih. Nivoi finansiranja značajno variraju a participacija u obrazovanju i učenju odraslih ima tendenciju samofinansiranja, osim u slučajevima pojedinaca koji su pripadnici socijalno ili ekonomski marginalnih grupa. Manjak planova vođenih potražnjom za neformalno obrazovanje i učenje odraslih koje nije vezano za rad i zapošljavanje, jedna je od glavnih problematičnih tačaka za veliki broj edukatora u oblasti obrazovanja odraslih u regionu, koji i dalje smatraju da je finansiranje civilnog društva u cilju razvoja socijalnog kapitala podjednako važno kao i ulaganje u razvoj ljudskog kapitala, ako ne i važnije od njega.

Participacija u obrazovanju i učenju odraslih

Povećanje participacije u obrazovanju i učenju odraslih najveći je izazov u ovim zemljama. Realnost je takva da se najveći deo učenja odraslih odvija van formalnog okruženja, u obliku neformalnog i informalnog učenja. Zato je obrazovanje i učenje odraslih pre učenje odraslih nego institucionalizovano obrazovanje odraslih. Većina zemalja se fokusira na odrasle iz marginalnih grupa, pa mnoge države, prema svojim kapacitetima, podržavaju neformalno obrazovanje u cilju obuhvata osoba „u riziku“. U svojim naporima da odgovore na pritisak vremena i na stalne pritiske koji onemogućavaju participaciju, organizacijom učenja se bave na institucionalnom nivou. Fleksibilnost je ključni organizacioni princip u zemljama koje izveštavaju o kursovima prilagođenim klijentu, nezavisnim prilikama za učenje, usklađenoj pedagogiji, fleksibilnim lokacijama i zakazivanju pogodnih termina za učenje, kao i pružanju adekvatne podrške u učenju. Mnoge zemlje koriste vođenje i savetovanje kako bi promovisale ponovno uključivanje u proces učenja, završavanje kurseva i uspešnu tranziciju na održiv posao.

Pružaoци usluga u oblasti obrazovanja i učenja odraslih (provajderi)

Javne mere podrške koje omogućavaju odraslima da dobiju obavezno i više srednjoškolsko obrazovanje i stručnu kvalifikaciju postoje u skoro svim zemljama na sredini kontinuuma. U određenom broju zemalja odrasli imaju zakonom zagarantovano pravo da pohađaju srednjoškolsko obrazovanje i steknu kvalifikaciju. Opismenjavanje se često smatra neformalnim obrazovanjem, ali može imati podršku i u okviru formalnog sistema. Poslednjih godina, neke zemlje su se fokusirale na razvoj okvira za pružanje usluga opismenja-

vanja, uključujući zakonodavstvo, infrastrukturu i akcijske planove. Određeni broj zemalja smatra da njihov nivo pismenosti ne traži nikakve posebne intervencije. Poslodavci su glavni pružaoci usluga stručnog usavršavanja, dok inicijalno stručno osposobljavanje uglavnom obezbeđuje država, najčešće za nezaposlene odrasle osobe, a kao deo aktivnih programa za razvoj tržišta rada. Izazove neformalnom obrazovanju i učenju odraslih predstavljaju sva socijalna, kulturna i politička pitanja. Obuka za sticanje veština u oblasti informacionih tehnologija i komunikacije, kao i digitalnih kompetencija, deo je formalne i neformalne ponude u oblasti obrazovanja i učenja odraslih, mada se više pojavljuje u neformalnom sistemu. Ponuda obrazovanja u oblasti učenja jezika i kulturnog učenja za imigrante i/ili bazično obrazovanje za manjinske etničke grupe postoji u gotovo svim zemljama.

Priznavanje ishoda obrazovanja i učenja odraslih

Nadnacionalni i nacionalni ciljevi razvoja društva za doživotno učenje stvaraju veliku potražnju za koherentnijim i fleksibilnijim sistemima kvalifikacije. U samoj Evropi, Evropski okvir kvalifikacija (EQF) vodi i stimuliše razvoj, a vlade odgovaraju razvojem nacionalnih i/ili regionalnih okvira kvalifikacije. Pokret za validaciju ishoda učenja nezavisnu od toga kada, gde ili kako su postignuti ishodi, sve je snažniji. Uopšteno gledajući, program validacije se rukovodi stručnim obrazovanjem i sektorom obuke kao sredstvima za unapređivanje veština svih pojedinaca, firmi i društva. Postoji zabrinutost u neformalnom sektoru obrazovanja i učenja odraslih da validacija može dovesti do direktne aplikacije akreditacionih sistema na neformalno učenje, kao što se već događa, što može dovesti do još većeg smanjenja učenja koje ne donosi nikakve sertifikate. Pored toga, sve je jasnije da mere koje promovišu jednaku distribuciju obrazovanja i njegovih dobitaka najčešće budu od koristi onima koji su već relativno dobrog obrazovnog nivoa. Štaviše, kretanje ka validaciji neformalnog i informalnog učenja postavlja prilično velike izazove – tehničke, kulturne i političke – i to u mnogim zemljama.

Kvalitet obrazovanja i učenja odraslih

Povećanje efikasnosti obrazovanja i obuke putem povećanja standarda kvaliteta jedna je od najvažnijih tema u mnogim zemljama. U školama koje su deo formalnog sistema ili visokoškolskim ustanovama gde postoji obrazovanje i učenje odraslih, primenjuju se mere osiguranja kvaliteta tih institucija. Zabri-

nutost za kvalitet od strane države ima svoje posledice na stručno usavršavanje na radnom mestu. Izveštaji opisuju mnogo širi dijapazon pristupa osiguranju kvaliteta u sistemu formalnog obrazovanja i učenja odraslih nego neformalnog obrazovanja. Međutim, mnoge zemlje nisu razvile adekvatne indikatore uspeha ili postavile odgovarajuće uslove za prikupljanje potrebnih podataka, što je rezultiralo teškoćama u merenju opšteg kvaliteta i uticaja aktivnosti u oblasti obrazovanja i učenja odraslih.

Profesionalni razvoj zaposlenih ključna je komponenta za osiguranje kvaliteta obrazovanja i učenja odraslih. Malo pažnje pridaje se definisanju sadržaja i procesu inicijalnog osposobljavanja za zaposlene u formalnom sistemu obrazovanja i učenja odraslih, a još manje za zaposlene u neformalnom sistemu. Dok stručno usavršavanje i razvoj preovlađuju u odnosu na osnovni profesionalni razvoj, on ostaje rasparčan i *ad hoc*. Poseban akcenat se stavlja na obrazovanje odraslih kao disciplinu u visokom obrazovanju, i to na postdiplomskom nivou, u formi akademske discipline i/ili kontinuiranog profesionalnog razvoja. Većina ovih zemalja nema jasan pogled na standardne kompetencije i veštine koje su potrebne kako bi se ispunili profesionalni zadaci obrazovanja i učenja odraslih, delom i zbog raznovrsnosti ove oblasti. Mali broj zemalja je razvio profile kompetencija za zaposlene u obrazovanju i učenju odraslih, dok se neke zemlje odvajaju od ideje „profila“ i „profesije“ i idu ka ideji „profesionalizacije“ i razvoju „profesionalizma“ u obrazovanju i učenju odraslih. Evropska komisija će razviti standarde za profesionalce za učenje odraslih 2009. godine.

Istraživanje u obrazovanju i učenju odraslih

Širina i opseg istraživanja u oblasti obrazovanja i učenja odraslih su ograničeni. Postoji goruća potreba za poboljšanjem istraživačke infrastrukture i istraživačkog instrumentarija, kako bi se uvećala količina, kvalitet i uticaj istraživanja obrazovanja i učenja odraslih i povećao kvantitet i kvalitet njegovih ishoda.

Preporuke

Jasno je da se obrazovanje i učenje odraslih u većini zemalja u regionu suočava sa izazovima u svim dimenzijama politike, zakonodavstva, upravljanja, finansiranja, participacije, pružanja usluga, priznavanja, kvaliteta i istra-

živanja. Imajući u vidu potrebu povećanja kvaliteta i kvantiteta obrazovanja i učenja odraslih, sledeće preporuke upućene su članicama UNESCO-a u regionu, kao i učesnicima pripremnog regionalnog sastanka u Budimpešti.

Mesto obrazovanja i učenja odraslih u strategijama i okviru doživotnog učenja mora biti ojačano i mora se obezbediti veća podrška obrazovanju i učenju odraslih kao jednom od ključnih faktora za promociju ekonomskog razvoja i socijalne kohezije. Posledice ove tendencije ka planskoj promeni sa obrazovanja i učenja odraslih na učenje odraslih treba pratiti, kako bi se odgovorilo na negativne efekte koji se mogu pojaviti.

Moramo se više koncentrisati na razvoj koherentnih politika za obrazovanje i učenje odraslih, a naročito na implementaciju politika. Zajednički prostor između relevantnih politika mora biti unapređen. Neophodno je uvesti zakonodavstvo koje promovise i podržava obrazovanje i učenje odraslih, ali treba imati na umu da samo zakonodavstvo ne može da dovede do značajno bolje ponude obrazovanja i učenja odraslih.

Pitanje rukovođenja mora se rešavati imajući u vidu stvaranje lokalnih, regionalnih i nacionalnih okvira, struktura i partnerstava koji su neophodni za razvoj, koordinaciju, finansiranje, pružanje usluga, menadžment kvaliteta i praćenje obrazovanja i učenja odraslih.

Posebno treba promovisati i podržavati uključivanje civilnog društva u upravljanje. Ključni akteri, naročito državne službe i poslodavci, treba da povećaju finansiranje obrazovanja i učenja odraslih u formalnom, neformalnom i informalnom obliku, kako bi dostigli civilne, socijalne i političke i ekonomske ciljeve. Kao dodatak, neophodno je postaviti regulatorne i institucionalne mere koje doprinose povećanju investicija u nižim nivoima vlasti od strane preduzeća, civilnog društva i individua. Specifikovanje referentnih tački i standarda za praćenje napretka je ključno.

Neophodno je preduzeti potrebne korake kako bi se povećao obim ponude u obrazovanju i učenju odraslih. Treba promovisati nepristrasnu raspodelu usluga obrazovanja i učenja odraslih i podržati konkretne mere za prevazilaženje barijera i podsticanje participacije, posebno među odraslima koji imaju najmanje šanse da se uključe zbog svog početnog obrazovnog i stručnog nivoa, statusa na tržištu rada, geografske lokacije, godina, pola, rase ili etničke pripadnosti.

Obrazovanje i učenje odraslih koje finansira država treba obezbediti kroz državne mreže lokalnih, fleksibilnih okruženja za učenje odraslih kao deo

institucionalnih službi, u cilju očuvanja socijalne kohezije, ekonomskog razvoja i jednakih mogućnosti na nacionalnom i lokalnom nivou.

Ključni akteri treba da razvijaju i podržavaju sve elemente ponude obrazovanja i učenja odraslih – „drugu šansu“, sticanje kvalifikacija na nivou srednje škole ili više škole, stručno obrazovanje i obuku, obrazovanje u oblasti društvenih nauka za odrasle i tercijalno obrazovanje odraslih.

Neophodno je promovisati povećanje koherentnosti međusobnih odnosa ovih elemenata ponude između formalnog, neformalnog i informalnog sistema učenja i okruženja. Mora se promovisati i podržavati fokus na ključne kompetencije u dijapazonu usluga koje nudi obrazovanje i učenje odraslih i mora se dati prioritet razvoju politika u čijem su centru odrasli i sama praksa.

Moraju se razvijati i održavati kontinuirani sistemi karijernog vođenja kao deo efikasne podrške učenju i kao osnova za uspeh, transfer i napredak u okviru obrazovanja i učenja odraslih.

Treba ubrzati priznavanje učenja koje se odigralo bilo kada, bilo gde i na bilo koji način, u okviru opšteg sistema kvalifikacija, uključujući validaciju neformalnih i informalnih ishoda učenja kao dodatnu vrednost učenju i stimulaciji participacije i napretka.

Moraju se pratiti posledice validacije neformalnog i informalnog učenja. Uzimajući u obzir razvoj profila kompetencija za zaposlene u oblasti obrazovanja i učenja odraslih, sistemski pristup inicijalnom obrazovanju, stručnom usavršavanju i razvoju zaposlenih kako bi se omogućila „profesionalizacija“, ključno je ubrzavanje razvoja politika, struktura i mera koje se odnose na pitanje kvaliteta ishoda.

Sveobuhvatni sistemi prikupljanja podataka moraju se postaviti tako da predstave osnovne podatke, odrede referentne tačke i standarde, prate napredak, evaluiraju uspeh i povećavaju opštu vidljivost obrazovanja i učenja odraslih. U cilju promocije rezultata istraživanja obrazovanja i učenja odraslih, kao i njegove diseminacije i primene, pojavljuje se jasna potreba za razvojem istraživačke infrastrukture i jakih mehanizama za obavljanje i diseminaciju istraživanja i, kao veoma važno, za promocijom koristi od ovakvih istraživanja za razvoj politike i njenu implementaciju.

Reference

- European Commission (2001). Communication from the Commission. *Making an European area of lifelong learning a reality* [COM (2001) 678 final].
- http://ec.europa.eu/education/policies/lll/life/communication/com_en.pdf
- European Commission (2006). Communication from the Commission. *Adult learning: It is never too late to learn* [COM (2006) 614 final]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0614:FIN:EN:PDF>
- European Commission (2007). Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *Adult learning: It's always a good time to learn* [COM (2007) 558 final].
- http://ec.europa.eu/education/policies/adult/com558_en.pdf
- Higham, M. (2006). *How to maintain and improve competence in work*. Powerpoint presentation 29 September 2006 on behalf of UNICEF, The Voice of Business in Europe.
- Knoll, J. H (2005). Adult Education – Continuing Education – International Dimensions – Or: What are the General Characteristics and the Common Core of Adult and Continuing Education? *Adult Education and Development* 64/2005. Bonn: IZZ/DVV.
- www.iizdvv.de/index.php?article_id=252&clang
- Medel-Añonuevo, C. (Ed.) (2003). *Lifelong Learning Discourses in Europe*. Hamburg: UNESCO Institute for Education.
- UNESCO Institute for Education (1997a). *Hamburg Declaration*. Hamburg: UNESCO Institute for Education.

Prevela: Marijana Todorović